



# CIUTATS COOPERATIVES







IVAN MIRÓ I ACEDO

# CIUTATS COOPERATIVES

ESBOSSOS D'UNA ALTRA  
ECONOMIA URBANA



**Icaria** ✂ Antrazyt  
ECONOMIA SOLIDÀRIA





Aquest llibre ha estat editat en paper 100% Amic dels boscos, provinent de boscos sostenibles i amb un procés de producció de TCF (Total Chlorin Free), per a col·laborar amb una gestió dels boscos respectuosa amb el medi ambient i econòmicament sostenible.

Disseny de la coberta: Icaria  
Fotografia de la coberta: Jordi Soler  
(Can Batlló - Espai Veïnal Autogestionat)

© Ivan Miró i Acedo  
© Icaria editorial, s. a.  
Bailèn, 5 - planta 5  
08010 Barcelona  
[www.icariaeditorial.com](http://www.icariaeditorial.com)

Primera edició: abril de 2018

ISBN: 978-84-9888-827-0  
Dipòsit legal: B 9339-2018

Fotocomposició: Text Gràfic

Imprès a Romanyà/Valls, s.a.  
Verdaguer, 1, Capellades (Barcelona)

*Printed in Catalonia. Imprès a Catalunya*





Per quins mitjans una ciutat, en plena revolució social, podria assegurar la seva alimentació?

PIOTR KROPOTKIN, *La conquête du pain*, 1892.

Construcció Cívica, Habitació Popular, Ciutats Jardí, Cooperació:

Heus aquí quatre lemes que d'ara endavant [...] difícilment podran ser concebuts sinó com inseparables.

CEBRIÀ DE MONTOLIU, *La Cooperación en el movimiento de las Ciudades Jardín*, 1913.

Quan pensem, si ho fem, que la ciutat viva i diversificada, capaç de canviar i millorar contínuament, és un objectiu desitjable, aleshores ajustarem la nostra maquinària financera per aconseguir-ho.

JANE JACOBS, *Vida y muerte de las grandes ciudades*, 1961.

La ciutat cooperativa seria la solució al problema que venim buscant i l'expressió màxima a què podria arribar a aspirar el que avui es denomina urbanisme social.

JOSEP MARIA CIURANA, *La ciudad cooperativa*, 1962.

Les iniciatives comunals són més que dics enfront del torrent neoliberal que amenaça la nostra vida. Aquestes iniciatives són la llavor, l'embrió d'un mode de producció alternatiu que s'està gestant.

SILVIA FEDERICI, *Comuns contra i més enllà del capitalisme*, 2013.







# ÍNDEX

Pròleg:

Una mirada de l'economia solidària sobre la ciutat,  
*Jordi Estivill* 9

## PRIMERA PART CONTRADICCIONS URBANES

- I. Ciutats cooperatives *versus* smart cities? 21
- II. Genealogia de les ciutats cooperatives 25
- III. A Barcelona, res no és casualitat 31
- IV. La memòria i la marca. Turisme, smart city i la ciutat comuna 37
- V. Revolta urbana a la ciutat dels prodigis 48
- VI. L'emergència de la ciutat comuna 53
- VII. La ciutat com a bé comú 56
- VIII. Barris per viure, lluitar i crear 61

## SEGONA PART MEMÒRIA COOPERATIVA PER A UNA ALTRA CIUTAT

- I. Barris creats a cops de cooperació 67
- II. El cooperativisme obrer de consum a Barcelona: una temptativa d'autoabastiment proletari 82
- III. Mots ardents, roig-i-negres, per les repúbliques que vindran 96





### TERCERA PART

#### CAP A LA DEMOCRÀCIA ECONÒMICA URBANA

- I. Què pot aprendre Barcelona de l'economia solidària? 103
- II. Ciutats cooperatives: una metodologia per a l'acció socioeconòmica local 106
- III. Per què diem innovació a allò que vivim com autogestió? 114
- IV. Calen noves institucions municipalistes 122
- V. Municipis postcapitalistes 124
- VI. Mercat Social: economies per a l'emancipació 128
- VII. Cultura cooperativa *versus* *cooltura* 133
- VIII. Ciutats cooperatives: cap a la democràcia econòmica urbana 136
- IX. O l'anticiutat o la vida 140

### QUARTA PART

#### TÀCTICA I ESTRATÈGIA DE LA CIUTAT COOPERATIVA

- I. Commons & Coops. Vers l'autogovern del comú 145
- II. Què són i què poden ser els ecosistemes cooperatius locals? 170
- III. Noves polítiques públiques per a l'economia social i solidària a Catalunya: una oportunitat per a la intercooperació i el canvi de model? 187

### EN L'HORIZZÓ...

- I. Barris, pobles, ciutats, metròpolis... repúbliques cooperatives! 211

Fonts 221







## PRÒLEG:

### UNA MIRADA DE L'ECONOMIA SOLIDÀRIA SOBRE LA CIUTAT

Jordi Estivill

#### Evocació personal

Amb l'edat, l'ofici de prologuista esdevé una obligació moral que s'ha de practicar més freqüentment. Sembla que l'experiència, que hauria d'impregnar els pòrtics dels llibres, sigui un valor afegit que és demanat per autors més joves o que volen una creu per reforçar els seus treballs o un suport institucional. No és el cas d'aquesta publicació, en la qual l'autor i la temàtica gairebé es presenten per si mateixos. Tanmateix potser pot ésser útil explicar qui l'ha escrita i reflexionar sobre el que s'ha escrit.

L'Ivan Miró és home molt conegut en els ambients dels moviments socials, de l'economia solidària i del món més o menys visible de les altres Barcelones barrials, on es construeixen i s'articulen alternatives autònomes als poders constituïts. Passegeu amb ell pel barri de Sants i constatareu que no és possible fer tres passes sense que algú el saludi afectuosament.

S'afegeix la dificultat, alhora d'escriure aquest pròleg, de l'amistat que lliga a prologuista i prologat. No és senzill aleshores no deixar-se anar pel pendent que porta a la lloança del treball i trobar l'equilibri necessari entre la presentació afectiva i la necessària valoració crítica.

Potser vagui la pena, en aquesta prèvia evocació personal, esmentar que la nostre relació va començar quan, en la sessió final d'un congrés de sociologia de l'any 2012, vaig haver d'organitzar una taula rodona sobre el seu passat, present i futur. Vaig pensar que per parlar del futur fora adequat escollir una persona jove que





es guanyés la vida fora dels circuits acadèmics. Vaig dirigir-me a La Ciutat Invisible, llibreria cooperativa, on m'havien informat que hi treballaven alguns joves sociòlegs de *mal viure*, que practicaven una sociologia crítica i militant. L'Ivan va acceptar presentar la seva ponència i va sapsejar les aigües ben pensants de la facultat on havia estudiat. Després vaig tornar a posar a prova la seva capacitat i bona voluntat demanant-li un article sobre els moviments socials per a l'anuari *Societat Catalana 2013*, que l'Associació Catalana de Sociologia m'havia demanat de coordinar. Va complir amb escreix. Convido als qui no ho hagin fet que es llegeixin la seva rigorosa aportació.

Explicats els orígens de la nostra relació, aquesta s'ha anat fent cada cop més intensa a través de les múltiples col·laboracions en la Xarxa de l'Economia Solidària de Catalunya (XES) i en altres ocasions. Tenim el costum, de tant en tant, d'oferir-nos un sopar per fer balanç i discutir dels projectes de futur. Jo els acabo amb un orujo. Ell és més mesurat. Abans fumava, ara ja no. Jo continuo fent-ho. La gent gran no necessàriament som un exemple.

La nostra amistat ha anat creixent embrancats en desenes d'aventures i projectes. Deixeu-me citar-ne dues que han donat un cert joc. Vam constituir a la XES, junt amb altres companys i companyes, un grup de treball per elaborar agosaradament una proposta de llei per a l'economia social i solidària de Catalunya. Hi vam treballar durant un any. Hi va haver-hi moments de desànim i d'altres d'exultants. La tossuderia conjunta va poder més que la dificultat i vam acabar tenint un text que s'aguantava i que va ésser àmpliament discutit i aprovat. Quan pensàvem que podíem descansar, l'Ivan va proposar adaptar les propostes a escala local i d'aquí en van sortir les *14 Mesures per la Democràcia Econòmica Local*, que la XES proposa per a la promoció de l'economia solidària en els ajuntaments, que encara cueja i s'està aplicant en diferents llocs de Catalunya. L'Ivan repassa breument aquest document al capítol «Municipis postcapitalistes».

La segona idea va sorgir després del fracàs d'una temptativa de crear una universitat popular i autogestionària. Ens vàrem preguntar perquè no podíem recollir les ensenyances d'aquell fracàs i podíem vehicular-les vers la creació d'una Escola de Formació de l'economia solidària dins de la XES. Una vegada més vam





posar mans a l'obra. I aquest marc ha permès crear el *Postgrau Economia Social i Solidària - Estudis Europeus*, gestionats per La Ciutat Invisible i coordinats per l'Ivan, que ja estan en la segona tongada, així com l'Escola d'Estiu —que enguany celebrarà la tercera edició— i una Comissió de formació i publicacions de la XES que ha pres una nova volada.

## L'autor

Un dels deures dels prologuistes és presentar l'autor. L'Ivan Miró és un santsenc de soca-rel. Hi ha nascut, hi ha viscut, hi ha treballat, hi ha somiat, s'hi ha format, hi ha creat iniciatives col·lectives, hi ha lluitat i continua vivint-hi. Potser aquest arrelament és una clau per entendre una part molt important de la seva obra escrita. Ja que el seu barri es converteix en la finestra que li permet albirar el que succeeix a la ciutat i al món. Des d'aquesta perspectiva, són especialment significatius els capítols d'aquest llibre dedicats als barris. En ells s'hi expressen les contradiccions més flagrants de l'apropiació capitalista del territori i les respostes populars. Precisament, aquest segon aspecte és el que ha inspirat diferents treballs de l'autor.

En certa mesura es pot dir que Miró i els seus companys, posant de manifest el paper del barri, han renovat la història de l'associacionisme i el cooperativisme a Catalunya. Les tres monografies sobre Sants, la Barceloneta i el Poble Nou<sup>1</sup> refan les seves històries evidenciant com cooperativisme de consum, societats de resistència, mutualitats o ateneus obrers dibuixen formes autònomes d'organització i com els circuits quotidians remodelen la ciutat viscuda. Molt probablement és des d'aquestes formes i circuits que es podrà fer una història integral de l'economia solidària, que no sigui la suma de les cronologies paral·leles del cooperativisme, del mutualisme i de l'associacionisme. Així s'obren noves perspectives per a futurs treballs sobre la nostra història.

---

1. Dalmau, M. i Miró, I. (2010). *Les cooperatives obreres de Sants. Autogestió proletària en un barri de Barcelona (1870-1939)*; Dalmau, M. (2015). *Un barri fet a cops de cooperació. El cooperativisme obrer al Poblenou*; Alari, E.; Gorostiza, S.; Dalmau, M. (2017). *La forja solidària d'un barri portuari. La Barceloneta obrera i cooperativa*. Editats per La Ciutat Invisible: Barcelona i diversos coeditors.





Una segona clau que omple la vida de l'autor és el seu compromís amb les persones i els col·lectius. Quan estudià sociologia a la Universitat Autònoma de Barcelona fou membre actiu de l'Alternativa Estel i de la Coordinadora d'Assemblees de Facultats; mentrestant, al barri fundava i escrivia a La Burxa, periòdic de comunicació popular de Sants, i participava en les lluites dels anys noranta del segle XX: antifeixisme, lluita contra la precarietat laboral i ocupacions per crear centres socials autogestionats. Però és a partir del punt d'inflexió de la guerra de l'Iraq (2003) i sobretot del cicle 2008-2011 que els moviments socials i les ocupacions d'edificis emblemàtics prenen de nou força i que l'Ivan hi troba un renovat caliu per al seu activisme i les seves reflexions. No crec que traixi ningú si afirmo que l'Ivan va viure amb entusiasme el procés de la indignació que va portar milers de persones a ocupar places i carrers a partir del 15M del 2011. Algunes preguntes que ell mateix i altres companys es feien el 2007 en el llibre *De la protesta al contrapoder*,<sup>2</sup> van ser eixamplades en *Les veus de les places*<sup>3</sup> i ara troben certes respostes en el present llibre de *Ciutats cooperatives*.

L'Ivan ha treballat activament en la creació i estructuració d'iniciatives col·lectives en el seu barri: l'Associació Cultural Arran, una primera llibreria-cafeteria del 2001, i a partir de 2005 fundà amb altres companys la cooperativa de treball La Ciutat Invisible. És «més que una llibreria» on es venen llibres crítics i roba urbana. Fan disseny i estratègia comunicativa, acompanyen la constitució de diverses cooperatives i les assessoren, ofereixen diferents projectes formatius, fan recerca i s'han implicat en projectes comunitaris: el *Projecte Barri Cooperatiu*—que van executar amb la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya—, l'Assemblea del Barri de Sants, l'Impuls Cooperatiu de Sants, la xarxa que integra el conjunt de societats que es reclamen de l'economia solidària en el barri, o la recuperació de l'edifici de la històrica cooperativa La Lleialtat Santsenca. Aquest interès per la

2. Leiva, E.; Miró, I.; Urbano, X. (2007). *De la protesta al contrapoder. Nous protagonismes socials a la Barcelona metropolitana*. Virus: Barcelona.

3. VV.AA. (2011). *Les veus de les places*. Icària: Barcelona. Amb articles de Gala Pin, Hibai Arbide, Arcadi Oliveres, David Fernández, Esther Vivas, Flavia Ruggieri, Ivan Miró, Josep Maria Antentas i Santiago López Petit.





memòria obrera i popular els ha portat, a més de fer llibres i exposicions, a organitzar visites guiades pels edificis i llocs significatius del moviment obrer cooperativista —l'altra Barcelona, la que no visiten els turistes— i a publicar unes petites i útils guies, una de les quals ha estat editada pel Museu d'Història de Barcelona.<sup>4</sup>

Moltes d'aquestes activitats s'inscriuen en el projecte Coòpolis, que va tenir un primer fonament l'any 2011, en l'ocupació veïnal d'una nau de l'antiga fàbrica de Can Batlló, avui espai autogestionat veïnal, i que s'ha anat concretant de manera que ara ja s'està dissenyant un projecte més operatiu en la perspectiva del desplegament dels ecosistemes cooperatius locals, no només a Sants sinó al conjunt dels barris de Barcelona.

Precisament fer un diagnòstic de la situació local de l'economia social i solidària ha estat un dels darrers esforços de l'autor, que juntament amb Anna Fernández, han fet la recerca que ha desembocat en la publicació de *L'economia social i solidària a Barcelona*.<sup>5</sup> Es tracta d'un treball únic a Europa, on creix l'interès pel mapatge territorial, promogut pel Comissionat d'Economia Social i Solidària de l'Ajuntament de Barcelona. Val la pena llegir-lo atentament perquè no solament incorpora molts coneixements dels barris i de les diferents iniciatives col·lectives, sinó també perquè es mulla fent propostes concretes de millora.

I, per si no n'hi hagués prou, l'Ivan ens ha regalat la novel·la *La revolta que viurem*.<sup>6</sup> Un dia, aquest home ens haurà d'explicar d'on treu el temps per a tantes activitats i estar tan disponible.

## L'obra: Ciutats cooperatives. Esbossos d'una altra sociologia urbana

Si l'anterior llibre presentava l'economia social i solidària a Barcelona, aquest que proloquem parla de la mirada que l'economia solidària projecta sobre la ciutat. No és una mirada complaent ni nostàlgica, però sí que trasllueix l'estimació i la complicitat que

4. García, J.; Miró, I. (2013) *Cooperatives 1840 - 1939 / BCN*. Museu d'Història de Barcelona: Barcelona.

5. Fernández, A.; Miró, I. (2016). *L'economia social i solidària a Barcelona*. Marge: Barcelona.

6. Miró, I. (2015). *La revolta que viurem*. Tigre de Paper: Manresa.





l'autor té per la ciutat comtal. És una mirada crítica que intenta posar en relleu les contradiccions d'un desenvolupament urbà que, en el marc de la fase actual del capitalisme especulatiu, crea profundes desigualtats, exclusions i precarietats. Des dels Jocs Olímpics de 1992, Barcelona s'ha situat en la competència global de les ciutats. I això té conseqüències i costos difícils de suportar per les classes populars.

Per molt que s'emmaskari la fesomia de Barcelona amb brillants congressos, exultants exposicions i discursos de tecnòcrates postmoderns, això no evita que aparegui la tossuda realitat de l'expulsió de molts veïns dels seus habitatges i barris, de la manca de treball dels joves fora de la precarietat estacional, de molta gent gran que arriba difícilment a fi de mes, de molts immigrants condemnats a ésser ciutadans de tercera, d'una ciutat aparador que tendeix a cuidar més als que la visiten que als que hi viuen. El discurs d'Ivan Miró, reflectit en els primers textos d'aquest llibre, contribueix a trencar el vel que impedeix veure aquestes realitats.

Si el general espanyol Espartero, el 1842, després de llençar mil bombes a la ciutat, afirmà que «cada cinquanta anys s'havia de bombardejar Barcelona», és perquè la seva història està plena de revoltes indigeribles, de desobediències desbordants, de conflictes socials i laborals, de contrapoders constituents que no són assimilables des de les lògiques dels poders dominants. El llibre de l'Ivan es mou com peix en l'aigua en l'anàlisi d'aquest mar històric de l'inconformisme resistent i emancipador. Li dedica els capítols en què sobresurt el paper dels barris i quan reconstrueix l'itinerari dels comuns fins als nostres dies.

Recorda com la gent s'ajunta, s'organitza i lluita. Si a principis del segle XX Barcelona era coneguda com la Rosa de Foc, avui el foc de la rosa no s'ha esllanguit. Barcelona continua essent un referent dels moviments socials, de la capacitat de dissidència i convocatòria de manifestacions, de la creació artística i cultural, d'acollida de la diferència, d'una indiscutible capitalitat catalana que no accepta l'opressió de l'estat central. Algú te dubtes de la «republicanitat insurgent» de Barcelona? L'Ivan no. I reflexiona sobre les antigues i noves formes col·lectives que emergeixen en les perifèries simbòliques i reals de la ciutat.





En aquesta perspectiva, l'autor no es queda en la contemplació més o menys lúcida de la situació sinó que s'endinsa en el camí de les propostes. O millor dit, descobreix a través de les moltes experiències que visita com es va manifestant una altra forma de fer i veure l'economia i la societat. Les *ciutats cooperatives* no són bolets sorgits per generació espontània, sinó espais construïts per una ciutadania que conquereix territoris comuns. Per materialitzar-ho, es guien pels valors i pràctiques de l'autonomia, l'autogestió, la democràcia econòmica, la justícia, la cooperació.

En la tercera part d'aquesta publicació, l'autor es pregunta què pot aprendre Barcelona de l'economia solidària. La resposta es fonamenta en les iniciatives que els veïns i veïnes prenen per fer viure «el teixit associatiu i cultural, el vincle social, les formes quotidianes del suport mutu, les pràctiques de l'organització política de base, que conformen unes identitats i relacions que resisteixen els embats de la despossessió capitalista». És un primer pas que porta a reforçar la identitat local i comunitària, el qual «ha de convergir amb les cooperatives de treball, els grups de consum, els productors agroecològics, les xarxes d'intercanvi, els equipaments socials, els mercats locals, els horts comunitaris o els grups d'estalviadors ètics». És un segon pas que crea xarxes locals de l'economia solidària. Els seus ecosistemes cooperatius locals.

Junts, expressions del moviment veïnal i xarxes locals, poden constituir-se en actors i interlocutors d'un nou sistema de concertació que amb els representants de l'administració local comenci a dibuixar una ciutat a la mida de la gent i a remodelar les polítiques públiques. La condició per a l'economia solidària és desenvolupar el seu mercat social, reforçar la seva capacitat d'integrar els circuits econòmics productius, distributius, consumidors, monetaris i financers en un intercanvi de bens i serveis que cobreixin les necessitats reals, que siguin ecològicament sostenibles i produïts amb criteris democràtics, equitatius i solidaris. L'Ivan proposa passes concretes en aquest sentit.

Tot això també exigeix canvis substantius en l'actuació i la cultura de les administracions municipals, que han de deixar d'estar en mans dels grups de pressió turístics i de l'especulació immobiliària. Els ens locals han d'acceptar que existeix una economia plural en la qual el mercat capitalista és només una dimensió,





al costat d'una economia domèstica, una de reciprocitat i d'una distributiva que ha de cercar la qualitat de la vida dels ciutadans. Han de formular i aplicar una política econòmica, urbanística i social en què l'apropiació de l'espai i del seu excedent es faci en favor de les classes populars i dels bens comuns. Han de saber transformar la seva cultura política acceptant interlocucions equitatives i obertes amb els actors territorials i la participació ciutadana. Han d'aplicar mesures concretes (clàusules socials, gestió dels equipaments públics, espais col·lectius) que afavoreixin la dinàmica de l'economia solidària, sense voler dirigir-la ni substituir-la. Molt probablement si es produeixen les condicions i els canvis anteriors s'estan posant els fonaments d'un desenvolupament socioeconòmic local consistent, irreversible i sostenible.

Cal assenyalar que, si fins ara, la producció escrita al voltant de l'economia solidària ha crescut considerablement en els darrers anys en el nostre país, és potser la primera vegada que deixa de mirar-se a si mateixa i s'apropa a una temàtica, la de la ciutat, que va més enllà estrictament de l'àmbit propi. Cal saludar-ho perquè és un signe de la maduració de l'economia solidària.

Aquest treball és un recull d'articles dispersos i alguns difícils de trobar, guiats pel fil conductor de la preocupació per la degradació de les ciutats —especialment Barcelona— i pel somni realitzable de transformar-les. Manté una coherència interna: en cada article, s'hi troba un anàlisi, més o menys profund, de la realitat i un posicionament que planteja alternatives. S'inscriu en la tradició d'una sociologia urbana crítica que, com l'autor cita de passada, s'inspira en l'escola de Chicago, en Lefebvre, Mumford, Harvey, Senett o Jacobs. Tanmateix, desborda els tractats que es situen en aquesta disciplina i pot interessar a totes aquelles persones que estudien —des de la geografia, la demografia, l'antropologia, l'economia, l'urbanisme— la ciutat, als i les activistes i militants que volen transformar-la, a totes aquelles que lluiten per fer-ho i molt especialment a les que ho fan des de l'òptica de l'economia solidària.

Posats a cercar tres peus al gat es pot esmentar que la dimensió mediambiental, tan fonamental perquè la vida ciutadana sigui sostenible, està poc present en aquest llibre. Tampoc la visió del feminisme que, ben segur, faria reflexionar sobre l'ús i la distri-







bució del temps en la ciutat i la desigualtat de gènere en els mecanismes de delegació i representació, s'incorpora prou en aquest estudi. I si es fila prim, molt probablement es troba a faltar un aprofundiment de les relacions amb el *fora ciutat*, com diuen els mallorquins. És a dir, i en aquest cas, com Barcelona dinamitza i xupa l'àrea metropolitana, com juga el paper de condensador i replicador de les reivindicacions nacionals catalanes, com assimila i rebutja les pressions globals. Gairebé segur que aquests aspectes que es podrien ampliar són reptes que estimularan que l'Ivan els entomi en propers treballs.

Comunalitzar la ciutat, construir ecosistemes cooperatius locals, productius i reproductius, trenar circuits socioeconòmics solidaris a escala local i metropolitana i aplicar polítiques socioeconòmiques integrals: publico-cooperatives-comunitàries, és l'horitzó al qual l'Ivan Miró ens invita en l'epíleg, si, com ell suggereix, es vol transformar el somni en vivència gaudida. Tot-hom està convidat a fer-ho.

Barcelona, gener del 2018

